

Forskningsplan: UngKAB09 – en enkätstudie om unga och sexualitet

STUDIENS BAKGRUND

Uppdraget

Socialstyrelsen har gett institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet i uppdrag att genomföra en enkätundersökning bland ungdomar och unga vuxna, avseende kunskap, attityder och beteende inom området sexualitet. Studien – UngKAB09 – genomförs för första gången under hösten 2009 och planeras därefter återkomma vart fjärde år.¹

Bakgrunden till uppdraget är flerfaldig:

- Insatser, riktade till unga människor, vad gäller hiv/STI-prevention samt andra typer av förebyggande arbete inom området, behöver vila på saklig kunskap om hur situationen inom området ungdomssexualitet verkligen ser ut.
- För Sveriges rapportering till FN enligt åtagande 2001, då Sverige skrev under den så kallade UNGASS-deklarationen, krävs data om ungdomar och unga vuxna.² Dessa data finns idag inte tillgängliga men kommer att samlas in via den planerade studien.
- I den av regeringen beslutade Nationella strategin för hiv/aids och andra smittsamma sjukdomar (regeringens proposition 2005/6 60) ges Socialstyrelsen i uppdrag att utforma handlingsplaner och strategier inom olika områden. Resultat av dessa behöver följas upp. Även detta kommer att ske genom ett antal frågor i den planerade studien.
- Området, i vidare mening, är ofta i fokus för samhällsdebatten och för åtgärder från olika offentliga instanser. Sådana åtgärder behöver planeras och genomföras utifrån relevant kunskap om området.
- Det vetenskapliga forskningsfält som utgörs av undersökningar om ungdomar och sexualitet har vuxit stadigt och accelererande särskilt under de två senaste decennierna. Den forskning, som bedrivs inom flera olika vetenskapliga discipliner, har behov av en kontinuerligt återkommande undersökning som kan fungera som referenspunkt när det gäller förändringar över tid.

Trots ovan beskrivna behov, finns det i Sverige inte någon kontinuerligt genomförd ungdomsstudie som gör det möjligt att följa utvecklingen av ungdomars och unga vuxnas kunskaper, attityder och beteenden, över tid.

Det finns således ett stort behov av en kontinuerligt genomförd vetenskaplig studie som kan följa utvecklingen av ungdomars och unga vuxnas kunskaper, attityder och beteende vad gäller sexualitet. En sådan studie är avgörande för möjligheten att rapportera data till det internationella samfundet, för möjligheten att följa upp nationella insatser, som underlag för olika typer av samhälleliga beslut samt som referenspunkt för övrig forskning inom området. Yt-

---

¹ UngKAB är en förkortning för *Ungdomar och sexualitet: kunskap, attityder och beteende*.

² UNGASS = United Nations General Assembly Special Session on HIV and AIDS

terst syftar den planerade studien till att generera ett vetenskapligt underlag för utformandet av olika typer av insatser riktade till ungdomar och unga vuxna.

Problemområdet

Människors, i detta fall ungdomars och unga vuxnas, förhållningssätt (kunskaper, attityder och beteenden) till sexualitet hänger nära samman med mer övergripande samhälleliga förutsättningar. Idag sker tydliga förändringar både av dessa förutsättningar och av unga människors förhållningssätt till sexuella relationer.

Den västerländska utvecklingen, från förmodernitet, via modernitet till senmodernitet, har haft stor inverkan på våra sätt att se på och agera i sexuella relationer. När det gäller diskurser för sexuella relationer, motsvaras de tre olika stadierna, i stora drag, av ett *äktenskapsparadigm*, av ett *romantiskt kärlekskomplex* och av den *rena relationen*. Det romantiska kärlekskomplexet, som i Sverige länge varit det dominerande paradigmet för hur vi uppfattar intima relationer, innehåller två centrala komponenter; kärleksideologi och heteronormativitet. Kärleksideologin är den norm som säger att sexualiteten i första hand hör hemma inom ramen för en kärleksrelation. Heteronormativitet är den norm som innebär att utgångspunkten för en kärleks- eller sexuell relation, är att denna är heterosexuell. Det romantiska kärlekskomplexet är fortfarande starkt som normbildning, men vi ser idag, i olika forskningsresultat, också tecken på att det är utsatt för förändringar och att det försvagas. I dag sker också en rörelse i riktning mot mer rena relationer. Den rena relationen står, kortfattat, för en sexuell relation avskalad olika typer av romantiska föreställningar och betecknar en relation som består bara så länge som de involverade parterna finner utbyte i den. En utveckling i riktning mot mer rena relationer öppnar vägen för mer liberala sexuella relationer, bland annat i form av fler partners, fler ”one-night-stands” och för ” knullkompisrelationer”. Samtida forskning visar också på en sådan utveckling (Herlitz, 2008). Dessa förändringar, vilka är allra mest synliga i de yngre generationerna, har med all sannolikhet betydelse för olika typer av risktaganden i sexuella relationer.

Några siffror som kan belysa sexuellt risktagande och konsekvenser av sådant risktagande är uppgifter kring hur många sexualpartners människor i genomsnitt har (tabell 1).

Tabell 1: Förändring av antal ”livstidspartners”³, 1967–1996

	1967	1996
Kvinnor	1,4	4,6
Män	4,7	7,4

Källa: Sex i Sverige 1996. Lewin et al. (1998).

Tabell 1 redovisar genomsnittssiffror för 1967 och 1996. Det finns inga motsvarande studier gjorda som kan ge en direkt jämförelse för åren efter 1996, men i en annan undersökning, genomförd 2007, framgår att under detta år hade ungefär en fjärdedel av unga människor mellan 18 och 24 år haft tre eller fler sexpartners under det senaste året (Herlitz 2008).

Att ha samlag ”första kvällen” är också något som kan vara kopplat till ett sexuellt risktagande. Siffror från en undersökning som genomfördes 2007 kan belysa hur vanligt detta är bland unga människor (tabell 2).

³ ”Livstidspartner” = svar på frågan ”Hur många personer har du varit sexuellt tillsammans med under ditt liv?”

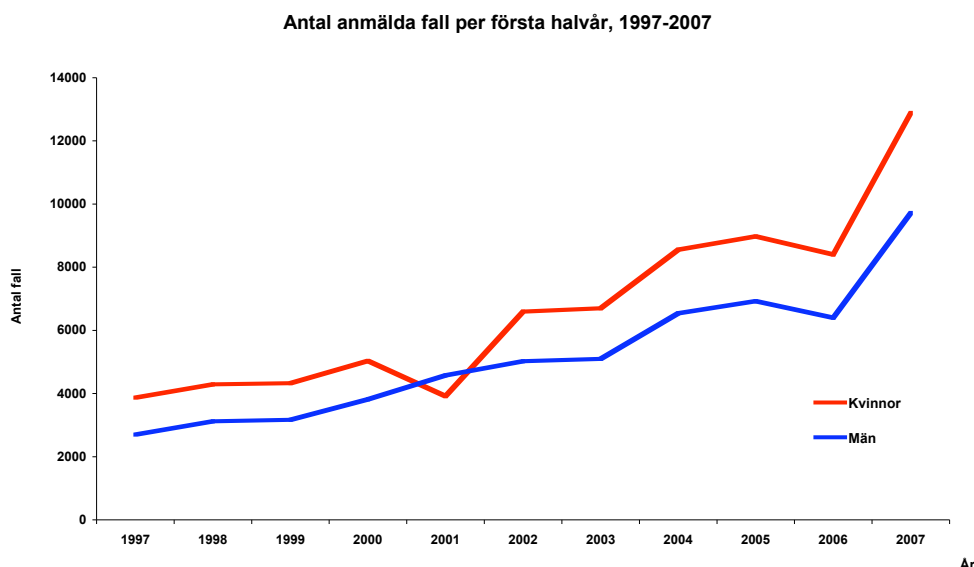
Tabell 2: Haft samlag ”första kvällen”, åldersgrupp 18–24 år. Procent.

	1989	2007
Flickor/unga kvinnor	15	31
Pojkar/unga män	25	37

Källa: Herlitz (2008).

En konsekvens av sexuellt risktagande återspeglas i den kraftiga ökningen av klamydia i Sverige sedan mitten av 1990-talet (figur 1).

Figur 1: Klamydiautvecklingen i Sverige 1997 – 2007 (Smittskyddsinstitutet, 2007)

Till detta konkreta exempel på risktagande tillkommer också andra aspekter som har en inverkan på sexuella handlingar i allmänhet och riskhandlingar i synnerhet. I senmoderniteten finns också traditionalitet och modernitet stadigt närvarande, dels parallellt, dels sammanvävt, som ingredienser i en pågående dekonstruktion och konstruktion av mönster och förhållnings-sätt. Parallellt med en utveckling mot mer tillåtande sätt att se på sexualitet och kärleksrelationer, existerar också betydligt mer restriktiva förhållnings-sätt. Den återkommande diskussionen om hedersrelaterade problem är ett uttryck för detta. Andra aspekter handlar om det som ofta benämns ”det sexualiserade offentliga rummet”, och om ”det pornografiska regnet” (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006) samt, inte minst, om alla de sexuella uttryck, kontaktytor och relationer som fått ett nytt utrymme via internet. Sammantagna innebär dessa aspekter att det ”sexuella landskap” som unga människor idag har att orientera sig i, är mer komplext än det någonsin tidigare varit.

Om samhället ska ha en möjlighet att möta unga människors behov av kunskap och reflektion kring dessa frågor, krävs kunskap om hur de unga själva tänker och agerar. En regelbundet återkommande enkätstudie utgör en viktig grund för sådan kunskap.

Studiens syfte

Studiens övergripande mål är att generera ett vetenskapligt underlag för utformandet av olika typer av insatser riktade till ungdomar och unga vuxna när det gäller sexuell hälsa. Studien utgår från ett brett socio-sexuellt perspektiv men har ett särskilt fokus på hiv, andra STI (sexuellt överförda infektioner) samt oönskade graviditeter.

Studiens primära *syfte* är att undersöka kunskap, attityder och beteenden i relation till sexualitet hos ungdomar och unga vuxna i Sverige. Dess huvudsakliga *frågeställningar* är:

- Vilka kunskaper, respektive kunskapsbehov, om sexualitet finns hos ungdomar och unga vuxna?
- Vilka kunskaper, respektive kunskapsbehov, om hur man skyddar sin sexuella hälsa finns hos ungdomar och unga vuxna?
- Vilka attityder hos ungdomar och unga vuxna främjar respektive förhindrar praktiserandet av "säkrare sex", i första hand användande av kondom i sexuella relationer?
- I vilken utsträckning förekommer beteenden som innebär sexuella risker (exempelvis oskyddade vaginala och anala samlag, täta partnerbyten utan skydd, parallella relationer utan skydd, etc) bland ungdomar och unga vuxna?
- Går det att urskilja särskilda grupper av ungdomar och unga vuxna som tar större risker än andra?
- Går det att urskilja särskilda grupper av ungdomar och unga vuxna som har särskilda behov av kunskap och/eller hälsofrämjande insatser?
- Hur ser erfarenheter av hiv- och STI-test ut bland ungdomar och unga vuxna?

Socialstyrelsens ambition är att kunna ställa medel till förfogande för att kunna upprepa studien vart fjärde år, för att därigenom kunna studera förändringar av ovan nämnda aspekter över tid. Kunskapen från studien skall utgöra ett underlag för utformandet av en uppdaterad hiv/STI-prevention som fäster avseende vid de förändringar som sker inom målgruppen.

Därutöver syftar studien även till att utgöra ett underlag för rapportering i de olika avseenden som nämnts ovan. Den kan vidare utgöra ett planeringsunderlag för såväl nationellt som regionalt arbete mot olika typer av problem associerade med sexualitet, för arbete i syfte att förebygga oönskade graviditeter samt för skolans sex- och samlevnadsarbete.

METOD

Tillvägagångssätt i tidigare studier

Forskning med inriktning på ungdomar och sexualitet genomförs av olika anledningar och på olika sätt. Här görs en översiktlig genomgång av övergripande, kvantitativ forskning i Sverige och i de närmaste nordiska länderna samt i Storbritannien.

Sverige

Inom området ungdom och sexualitet, har ett stort antal studier, såväl kvantitativa som kvalitativa, genomförts i Sverige sedan slutet av 1980-talet (för en översikt, se Forsberg 2000 och 2006). Huvuddelen av de kvantitativa undersökningarna har genomförts inom ramen för skolsystemet och riktats till elever i årskurs nio och till gymnasieelever. Några har riktats till studenter inom högskola eller universitet. Antal elever som undersökningarna riktats till har varierat från drygt 300 (Edgardh, 2002) till ett största urval om drygt 5 600 (Svedin & Priebe, 2004). Svarsfrekvenserna i dessa skolbaserade studier ligger generellt högt, på knappt 70 procent (Edgardh 2002) och uppåt till strax under 100 procent (Hammarén & Johansson, 2001 och 2002;Forsberg 2005)⁴.

År 1996 genomfördes en större, befolkningsbaserad sexualvanestudie, *Sex i Sverige* (Lewin et al., 1998). Denna byggde till stora delar vidare på en undersökning från 1967 (Zetterberg, 1969) och gav således möjligheter till jämförelser över tid. *Sex i Sverige* riktades till 4 781 slumpvis utvalda individer i åldrarna 18–74 år, varav 2 810 (59%) deltog i undersökningen.

En studie, *Hiv och Aids i Sverige*, har genomförts vid upprepade tillfällen och ger därmed möjlighet till jämförelser över tid (Herlitz, 2008). Inriktningen på denna studie, som distribuerats som en postenkät, är att följa den svenska allmänhetens kunskaper, attityder och beteenden i relation till hiv och aids. Några av de frågor som ställs gör det möjligt att följa utvecklingen av exempelvis antal sexpartner och kondom användning. Undersökningen genomfördes första gången 1987 och därefter vid ytterligare sex tillfällen. Vid fem av undersökningstillfällena har studien riktats till 4 000 och vid två tillfällen till 6 000 slumpvis utvalda personer ur den svenska befolkningen i åldrarna 16–44 år. Svarsfrekvenserna låg under 1980-talet runt 70 procent. I undersökningarna 1994, 1997, 2000 och 2003 varierade svarsfrekvenserna mellan 60 och 64 procent, medan svarsfrekvensen år 2007 sjönk till 51 procent, med det största bortfallet i gruppen yngre män. I gruppen män, 16–17 år, besvarade endast 39 procent enkäten (Herlitz, 2008).

Danmark

På uppdrag av danska Sundhedsstyrelsen, genomfördes undersökningen Ung2006 i södra Danmark under tidig höst 2006. Undersökande institution var Aalborgs universitet. Ett befolkningsbaserat slumpmässigt urval på 6 000 ungdomar i åldrarna 15–24 år valdes ut. Dessa fick ett brev med förfrågan om att delta i studien och kunde sedan besvara en undersökningenkät via internet. Eftersom man var angelägen om att kunna göra jämförelser mellan ungdomar med dansk bakgrund och ungdomar med utländsk bakgrund, gjordes en fördelning där 3 700 av dessa ungdomar hade dansk och 2 300 hade utländsk bakgrund. Efter en första påminnelse ansåg man att svarsfrekvensen var för låg och att den inte skulle kunna förbättras tillräckligt med en ny påminnelse. Därför utökades urvalet med ytterligare 4 000 ungdomar i de aktuella åldersgrupperna. Dessa senare rekryterade ungdomar fick ingen påminnelse.

Efter att enkäter som inte fyllts i korrekt hade sorterats bort, stannade antalet inkomna enkätsvar på 3 695 vilket gav en samlad svarsfrekvens på knappt 37 procent. I avrundade tal blev svarsfrekvensen 41 procent i gruppen med dansk bakgrund och 23 procent i den grupp som hade utländsk bakgrund.

---

⁴ Se Forsberg 2006 för en översikt

I rapporten från undersökningen (Knudsen, 2007) framgår att man gjort bortfallsanalyser i relation till befolkningsdata. Slutsatserna är att den geografiska fördelningen av respondenter överensstämmer med den som kan förväntas i befolkningen som helhet. Däremot finns det en åldersmässig skevhet i det att fler i de yngre grupperna än i de äldre har besvarat enkäten. Det är också fler med dansk än med utländsk bakgrund som besvarat enkäten. Detta uppvägs dock, enligt författaren, av det faktum att unga med utländsk bakgrund utgjort en större andel av de tillfrågade än vad de utgör i befolkningen som helhet; de var alltså från början överrepresenterade. I presentationen av resultatet har viktningar gjorts med hänsyn till ålder, kön och dansk/utländsk bakgrund.

Norge

Ung i Norge är en bred ungdomsundersökning som genomförts 1992 och 2002. Studierna rymmer frågor kring flera olika områden, varav sexualitet är ett. År 2002 genomfördes undersökningen i form av en enkät som delades ut till 12 923 elever i skolor och totalt deltog 11 928 elever i undersökningen. Detta motsvarar en svarsfrekvens på drygt 92 procent. Resultat från de frågor som behandlar sexualitet har presenterats i ett antal olika artiklar, dels i fackpress (se Pedersen & Samuelsen, 2009), dels i dagspress, men inte i någon sammanhängande rapport.

Vidare har en större och longitudinell undersökning gjorts i Nordnorge. Även i denna studie delades enkätformulär ut via skolor. Det första undersökningstillfället var oktober 1999, då 74 slumpvis utvalda grundskolor tillfrågades om deltagande i studien varav 54 skolor (73%), valde att delta. Av de 2 053 elever som gick på dessa skolor, var det 1 183 (57,6%) som gav sitt samtycke till att delta i undersökningen. På grund av restriktioner i vilka uppgifter skolorna får lämna ut om eleverna, gick det inte att göra några bortfallsanalyser av exempelvis kön eller studieresultat avseende de elever som inte deltog i studien. Av de 1 183 eleverna som samtyckt till deltagande, valdes 613 ut som undersökningspopulation. I den första undersökning som riktades till dessa elever, uppgick svarsfrekvensen till 85 procent. Vid uppföljande undersökningar i samma kohort, i maj 2000 och i maj 2001, uppgick svarsfrekvensen till 56 respektive 43 procent. Av de 613 ungdomarna deltog 261 (43%) i samtliga tre datainsamlingstillfällen (Træen & Samuelsen, 2007).

I Norge har även befolkningsstudier genomförts 1987, 1992, 1997 och 2002 (Træen et al. 2003). Vid varje tillfälle sändes en enkät ut till ett slumpvis urval om 10 000 personer i den vuxna befolkningen (från 18 år och upp till 49 respektive 60 år vid de olika undersökningstillfällena). 63 procent av de tillfrågade, besvarade enkäten 1987. Därefter har svarsfrekvensen sjunkit kontinuerligt; den var 48 procent 1992, 38 procent 1997 och 36 procent 2002. Vid samtliga tillfällen var svarsfrekvensen högre bland kvinnor än bland män och den var också högst i de grupper som hade högst utbildningsnivå. År 2008 genomfördes återigen en stor sexualvanestudie av norska Folkehelseinstituttet och Universitetet i Tromsø. Denna gång blev svarsfrekvensen under 20 procent och efter samråd beslöt man därför att inte gå vidare och analysera resultatet av denna studie.

Finland

När det gäller ungdomsstudier genomförs den landsomfattande undersökningen *Hälsa i skolan* i finska skolor sedan 14 år tillbaka. Jämna år görs undersökningen i halva landet och ojämna år i den andra halvan. Studien genomförs dels i åldersgruppen 14–16 år, med en svarsfrekvens på 85 procent, dels i åldersgruppen 16–18 år, med en svarsfrekvens på 75 pro-

cent. Den enkät som används i studien distribueras via skolor och har hög acceptans varför också svarsfrekvensen generellt är hög. Däremot har man tidigare haft problem med att nå samma höga svarsfrekvens i yrkesinriktade skolor och under ett antal år har undersökningen därför inte gjorts i denna typ av skolor.⁵

I Finland har man genomfört tre större, befolkningsbaserade sexualvaneundersökningar under 1900-talet. Dessa gjordes 1971, 1992 och 1999. Dessa var inte ungdomsstudier utan ska i första hand jämföras med den svenska undersökningen Sex i Sverige som genomfördes 1996. I samtliga tre studier har respondenterna varit från 18 och äldre. Den övre åldersgränsen har varierat; 1971 var den 54 år, 1992 var den 74 år och 1999 var de äldsta respondenterna 81 år gamla.

De två första undersökningarna genomfördes i form av en tvåstegsintervju som, i de fall detta var möjligt, genomfördes i respektive respondents hem. I 1999 års undersökning valdes, av ekonomiska skäl, istället en postdistribuerad pappersenkät. I denna undersökning bestod urvalet av 3 300 individer, varav 1 496 (45,8%) besvarade enkäten. Detta var en betydligt lägre svarsfrekvens än i 1992 års undersökning då 2 250 personer av ett urval på 3 049 (75,9%) besvarade enkäten (Haavio-Mannila & Kontula, 2003)

Storbritannien

I Storbritannien genomfördes en större sexualvanestudie 1990. Denna, The National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles (Natsal), upprepades år 2000 (med vissa förändringar i frågebatteriet) och kommer åter att genomföras år 2010, vart tionde år således. År 2000 valdes ett stratifierat urval om 40 523 adresser i Storbritannien ut och på 16 998 av dessa identifierades en hushållsmedlem mellan 16 – 44 år, vilket var det åldersintervall som undersökningen riktades till. Efter bortfall deltog 11 161 personer, 6 399 kvinnor och 4 762 män, i undersökningen. Efter justeringar och viktning resulterade detta i en svarsfrekvens på 65 procent. Datainsamlingen skedde genom personliga besök, där en undersökningsassistent matade in respondentens svar direkt i en dator: Detta kombinerades med att respondenten själv fick besvara vissa, känsligare, frågor direkt i dataformuläret utan medverkan av undersökningsassistenten (Johnsson et al, 2001).

Slutsatser av tidigare undersökningsmetoder

Kvantitativa studier om befolkningens kunskap, attityder och beteenden i relation till sexualitet, genomförs i många länder. Här har övergripande studier i Sverige och Sveriges närmaste grannländer samt i Storbritannien, med avseende på metoder för datainsamling, översiktligt beskrivits. De studier som specifikt gäller ungdomar, har företrädesvis genomförts genom insamling av data via de allmänna skolsystemen. Generellt kan sägas att detta främjar en högre svarsfrekvens än undersökningar som bygger på ett slumpmässigt urval ur befolkningen som helhet, och där datainsamlingen sker via postalt distribuerade enkätformulär. En begränsning i undersökningar som genomförs via skolor, är dock att man inte når unga människor som lämnat skolsystemet vilket skapar åldersmässiga begränsningar i studiepopulationen. En annan begränsning är att svarsfrekvenserna ofta är lägre i skolor och på utbildningar som är yrkesinriktade (se exemplet från Finland ovan) eller vänder sig till ungdomar som går på olika typer av program som utformats för att erbjuda alternativ till exempelvis nationella gymnasieprogram (se t. ex. Edgardh 2001). Detta skapar socioekonomiska begränsningar i tolkningen av resultaten.

---

⁵ Muntlig uppgift, Minna Piätikäinen, undersökningsledare, Stakes – institutet för hälsa och välfärd

En tilltagande svårighet vad gäller enkätundersökningar utförda med traditionell metod (post-enkäter) är kontinuerligt sjunkande svarsfrekvenser. I Danmark, där man år 2006 genomförde en undersökning riktad till 15–24-åringar, valde man att genomföra sin undersökning i form av en internetbaserad enkät, ställd till ett slumpmässigt urval i den aktuella åldersgruppen. Svarsfrekvensen i denna studie stannade på 37 procent. En generell erfarenhet som rapporteras från flera håll, är också att svarsfrekvenserna är lägre bland män än bland kvinnor.

Generellt sjunkande svarsfrekvenser samt svårigheter att nå ett representativt urval av befolkningen i den önskade studiepopulationen, är alltså stora utmaningar i planeringen av kvantitativa undersökningar inom området ungdomar och sexualitet.

Urval och undersökningsdesign

Den grupp vi önskar undersöka utgörs av ungdomar och unga vuxna i åldersspannet 15–29 år. Vi räknar med två delpopulationer inom detta spann; 15–19 och 20–29 år.

Undersökningen genomförs i form av en digital enkät. Svårigheterna att uppnå representativitet i traditionella enkätundersökningar, gör att vi behöver hitta nya vägar för att undersöka området. Vi avser att kombinera två olika urvalsmetoder för datainsamling: *ett representativt urval* samt ett *självslekerat urval*. Samma digitala enkät används inom båda dessa urval.

Representativt urval

I åldersgrupperna 16-, 20-, 24- och 28-åringar kommer vi att skicka ut ett brev enligt traditionell postenkätmodell till ett obundet slumpmässigt urval (det konkreta urvalsförfarandet fattar forskarna beslut om tillsammans med den aktör som genomför själva datainsamlingen). I brevet beskrivs syftet med forskningsprojektet, det frivilliga deltagandet samt hur vi hanterar materialet som samlas in. I brevet får respondenterna en länk till en hemsida, där enkätformuläret återfinns, samt en unik kod att logga in med. Brevet skall layoutmässigt vara utformat så att det tilltalar målgruppen och ökar villigheten att delta och dess grafiska utformning kommer att diskuteras i fokusgrupper med ungdomar under hösten 2009. Enkäten besvaras digitalt, via internet, av respondenter som valts ut genom ett slumpmässigt urval inom de tre åldersgrupperna. Brevet följs upp med två påminnelsebrev till dem som inte svarat. I det andra påminnelsebrevet inkluderas en pappersversion av enkäten samt ett frankerat kuvert. Vi siktar på att få in totalt 6 000 svar från det representativa urvalet, d.v.s. 1 500 inom varje åldersgrupp.

Självslekerat urval

Till samtliga respondenter (ettårsklasser) inom åldersspannet 15–29 år (inklusive 16-, 20-, 24- och 28-åringarna) riktar vi oss dessutom genom att lägga ut länkar/annonser till enkäten i olika kanaler (internetcommunityn eller liknande mötesplatser/maillinglistor) där gruppen ungdomar och unga vuxna finns/nås. Här rör det sig alltså inte om ett representativt urval, utan om ett öppet erbjudande om att besvara en enkät, tillgänglig för alla som befinner sig på dessa mötesplatser. Vi har inte satt upp något minsta eller största antal svar via detta insamlingsförfarande, utan strävar efter att få så många svar som möjligt. För att nå potentiella respondenter inom hela åldersspannet kommer vi att använda oss av olika slags kanaler på internet. Man kan tänka sig att minst tre olika kanaler inom respektive delpopulation 15–20 år respektive 20–29 år används, men det kan också vara så att någon enskild kanal dominerar inom båda dessa åldersintervall. Överväganden kring lämpliga communityn (eller liknande mötesplatser/maillinglistor) görs under hösten 2009 av forskarna och den aktör som genomför

själva datainsamlingen. Eftersom mötesplatser på internet ändras relativt snabbt måste överväganden göras i så nära anslutning till datainsamlingen som möjligt.

Användandet av en internetenkät, där urvalet blir självselekerat, är ett försök att komma förbi problemet med de sjunkande svarsfrekvenser som i allt större utsträckning drabbar traditionella forskningsmetoder (postenkäter). Metoden har prövats inom sexualitetsforskningen, bland annat i syfte att nå "hidden populations", såsom män som har sex med män (MSM). Man har då till exempel gått via ett internetcommunity (se till exempel Tikkanen, 2008). Metoden används också av bland annat kommersiella aktörer. *Ungdomsbarometern* är ett sådant exempel. Ungdomsbarometern är en årlig, nätbaserad enkätundersökning om hur ungdomar tänker och agerar i en rad olika frågor. Data från undersökningen används av många olika aktörer, såväl privata som offentliga (exempelvis olika universitet, Sveriges kommuner och landsting och andra), i olika typer av planering. Resultat från Ungdomsbarometern ingick också i Sveriges rapportering till UNGASS år 2008.

Det finns metodmässiga problem behäftade med en internetbaserad enkät där urvalet är självselekerat. Ett uppenbart problem är att det inte går att generalisera resultaten till en större population. Ett annat problem är att man inte kan veta om en respondent som uppger sig vara exempelvis kvinna och 19 år, verkligen är det. De problem som finns med sjunkande svarsfrekvenser i traditionella metoder, gör emellertid att inte heller dessa metoder längre kan anses vara tillförlitliga. Med svarsfrekvenser som i vissa fall ligger långt under 50 procent, är det omöjligt att generalisera även utifrån dessa.

En metodöversikt över internetbaserad forskning har för Socialstyrelsens räkning genomförts av Kristian Daneback vid Göteborgs universitet (Daneback, 2008). Även i denna konstateras att resultat från webbenkäter, med vilka man når ett självselekerat urval respondenter, inte kan generaliseras till att gälla för en större population. Å andra sidan tar Daneback också upp svårigheten med mer klassiska kvantitativa metoder. Också han konstaterar att sjunkande svarsfrekvenser leder till att det blir svårt och ibland omöjligt, att generalisera också utifrån resultat som härrör från sådana metoder. En gyllene medelväg kan istället vara, skriver Daneback, att använda sig av "så kallade mixed mode designs" och kombinera olika typer av metoder för datainsamling.

I denna studie kombinerar vi därför olika metoder. Bland annat riktar vi enkäten till fyra åldersgrupper (16-, 20-, 24- och 28-åringarna) via både ett traditionellt slumpmässigt urval och via ett självselekerat urval. Respondenterna informeras om att endast lämna ett (1) svar. De två metoderna ger möjligheter att jämföra resultat från de två urvalen. Om det visar sig att resultaten i dessa två datamaterial har hög grad av överensstämmelse, kan det innebära nya möjligheter till utveckling av insamlingsmetoder. Om resultaten visar på låg grad av samstämmighet är detta viktig kunskap i värderingen av framtida enkäter där datainsamlingen sker genom självselekerade urval via internet.

Inom projektet finns väl dokumenterad kunskap i kvantitativ datainsamling via internet. Forskningsledaren Ronny Tikkanen har deltagit i tre sådana forskningsprojekt (Tikkanen och Månsson 1999; Månsson et al. 2003 samt Tikkanen 2008). Tikkanen och Månsson genomförde 1998 en enkät bland svenska MSM med ca 700 respondenter från en webbaserad chatt. Månsson et al. genomförde 2002 en enkät bland män och kvinnor på passagen.se med 3 656 respondenter. Tikkanen genomförde 2006 och 2008 enkäter på internetcommunityt Qruiser

där 2 564 respektive 4 273 män deltog i studierna. Dessutom har biträdande forskare Jonna Abelsson erfarenhet från en internetbaserad enkät som fokuserade på ungdomars erfarenheter av att sälja eller byta sexuella tjänster på internet (Abelsson & Hulusjö, 2008). Abelsson och Hulusjö genomförde under hösten 2007 en enkätundersökning på två internetcommunityn; Qruiser och Lunarstorm. I denna studie deltog 499 tjejer och 376 killar. Urvalet segmenterades på personer som i sin profil angivit att de var fyllda 18 år samt bosatta i Västra Götalands länd men var i övrigt ett självselekerat urval.

Enkätens innehåll och utformning

Ambitionen i framtagandet av enkätformuläret har varit att skapa ett modernt enkätinstrument som ändå bygger vidare på tidigare forskning. En utgångspunkt har varit att i görligaste mån skapa möjligheter till jämförelser såväl med tidigare svensk forskning som med studier gjorda internationellt. Innehållet i enkäten bygger därför vidare på flera andra enkätformulär som använts i sexualitetsforskning. Sådana svenska formulär som studerats och ifrån vilka vissa frågor har kunnat hämtas, är *SAM 73/90* (Edgardh, 2001), *Hiv och aids i Sverige* (Herlitz, 2008), *Ungdom, kön och sexualitet i gränslandet* (Hammarén & Johansson, 2001 och 2002; Forsberg, 2005), *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter* (Svedin & Priebe, 2004). Enkätformulär från Norge och Storbritannien har också studerats och formuleringar från dessa använts i det nya enkätformuläret. Formuläret har också diskuterats i samråd med en grupp bestående av drygt 25 svenska forskare och praktiker i ett tvådagars arbetsseminarium i augusti 2008. Exempel på frågor som särskilt diskuterades vid detta seminarium var:

- På vilket sätt kan man utforma ett enkätinstrument som inte utgår från normativa föreställningar om sexualitet utan som istället är så pass ”öppet” i sina formuleringar att det har förutsättningar att fånga så många olika typer av aspekter som möjligt?
- Hur kan man ställa frågor om sexuell debut och praktik på sätt som inte utgår från traditionella föreställningar utan som öppnar möjligheter till olika svar.
- Hur ställer man frågor som kan fånga olika och nya typer av relationsmönster som kan genereras av utvecklingen i riktning mot rena relationer?
- Hur fångar man på bästa sätt olika typer av risktagande sexuellt beteende?

Enkäten skall främst genomföras digitalt och kommer därför att innehålla olika tekniska lösningar. Det ska ha en inbyggd funktion där respondenter som svarat ”nej” på en viss fråga, slussas förbi de följdfrågor som skulle ha varit aktuella om vederbörande svarat ”ja” på denna fråga. Exempelvis lotsas respondenter som inte ännu debuterat sexuellt, förbi frågor som handlar om senaste partner etc. På så sätt blir enkäten erfarenhetsbaserad och samma formulär kan användas inom hela åldersspannet.

Vi kommer att anlita en extern aktör med erfarenhet av datainsamling för det rent tekniska utformandet (och insamlandet) av enkäten. Aktören upphandlas i enlighet med Göteborgs universitets upphandlingsregler och externa aktörer har ombetts att komma in med anbud utifrån en formulerad kravspecifikation. Upphandlingsprocessen inleddes i november 2008 och avslutades maj 2009.

Studien bedrivs av forskare vid Göteborgs universitet. Andra forskare kommer dock att bjudas in till samarbete för att utveckla olika typer av analyser i takt med att studien fortskrider. Kontakt finns också etablerad för samarbete med norska Helsedirektoratet.

Enkäten innehåller 63 frågor varav de flesta har fasta svarsalternativ. Hur många frågor som faktiskt ställs till en specifik respondent beror på hur många följdfrågor man slussas förbi (se

ovan). Frågorna i enkäten behandlar följande områden: sociala och demografiska aspekter, kropp och hälsa, förälskelse och sexuella erfarenheter, ”första gången”, ”senaste gången”, erfarenheter av kondom och andra preventivmedel, kunskap och attityder, pornografi samt internet. Ett antal frågor ställs också för att undersöka erfarenheter av sådana fenomen som sexuell exploatering, övergrepp samt erfarenheter av att köpa och sälja sex. Tonvikten i formuläret ligger dock på sexuella erfarenheter samt på frågor som kan ge viktig kunskap för utformandet av strategier i relation till olika typer av sexuellt risktagande.

Hur undersöker man sexuella erfarenheter i en enkät? Ett vanligt förekommande sätt är att be respondenterna ange vad man gjort sexuellt samt hur många partner man haft under en viss tidsperiod i det förflutna, t.ex. under de senaste tolv månaderna. Problemet med ett sådant tillvägagångssätt är dels att den information man får är en *skattning* av de erfarenheter man haft, dels att man endast får en sammanlagd bild av en individs sexuella erfarenheter. Med andra ord säger resultaten som regel mycket lite om de olika sexuella situationerna eller de personer individen haft sex med.

Catania et al. (1993) menar att den retrospektiva periodens längd påverkar individens möjlighet att korrekt återge vad han/hon gjort sexuellt, i vilken omfattning samt med vem. Detta kan till exempel vara fallet då man under det senaste året haft en stadig partner med vilken man regelbundet haft oskyddade samlag. I den enkät om risktagande bland MSM som genomfördes 1998 kunde man se att det fanns en tendens att männen avrundade antalet samlag till jämna tiotal (se diskussion i Tikkanen och Månsson 1999). De jämna tiotalen kan tolkas som att männen gjort en skattning av antalet samlag under de senaste tolv månaderna. Att flera respondenter inkluderat ordet *cirka* framför svaren i pappersenkäten stärker denna tolkning. Ett sätt att hantera denna problematik kan vara att använda ett kortare retrospektivt tidsintervall, till exempel tre månader. Emellertid finns det då en risk att de personer som under detta kvartal inte haft sexuella kontakter kategoriseras som sexuellt inaktiva, trots att de under den resterande delen av året har haft sex. I UngKAB09 ställer vi bland annat frågor om sexuella erfarenheter under de senaste 12 månaderna.

Förutom att man har svårt att minnas, finns en risk att man faktiskt inte vill minnas vissa handlingar. Detta kan resultera i att individer minns sexuella erfarenheter som på något sätt haft en positiv betydelse och att man ”glömmer” andra erfarenheter (Catania et al. 1993). Dessutom kan individen överrapportera socialt och sexuellt acceptabla handlingar i avsikt att konstruera en positiv bild eller väga upp ”oacceptabla” handlingar. Trots detta kan en enkät vara en mycket lämplig metod om man vill få kunskap om handlingar som kan upplevas som laddade. Siegel et al. (1994) har i en studie av MSM jämfört enkäter och intervjuer när det gäller tillförlitlighet i rapportering av riskbeteenden. Forskarna fann att männen var mer benägna att berätta om riskfyllda sexuella handlingar i en enkät jämfört med under en intervju. I intervjuerna däremot lämnade männen mer fyllig information om de situationer då de praktiserat säkrare sex.

I MSM-enkäterna 2006 och 2008 valde forskarna att ställa frågor om det senaste tillfället då man hade sex med en man (Tikkanen, 2008). Totalt ställdes trettio frågor som gav information om hur man träffade den senaste partnern, var man hade sex samt vilket slags sex man hade. Fördelen med ett sådant tillvägagångssätt är man får en tvärsnittsbild av sexuella erfarenheter inom en grupp. Tvärsnittsbilden ger också en fingervisning om förekomst över tid. Frågor om det senaste (och första) sextillfället ingår därför i UngKAB09.

Fördelen med att ställa frågor kring det senaste sextillfället är att man får detaljerad information om både situation, handling och partner – en kunskap som bland annat är viktig för att

förstå sexuellt risktagande. En annan fördel är att det blir lättare för respondenten både att minnas och att återge vad som skedde vid det senaste sextillfället jämfört med då man tvingas att göra en summering av vad som skett under det senaste året. I MSM-enkäten 2006 visade det sig att de allra flesta hade sitt senaste sextillfälle inom den senaste månaden innan de fyllde i enkäten (Tikkanen, 2008). Detta talar för att man hade lättare att minnas och återge vad som skedde vid det sexuella mötet.

Integrerat i UngKAB09-enkäten finns ett antal frågor som angivits i riktlinjer för rapportering enligt UNGASS och som ska användas som underlag för Sveriges rapportering enligt denna deklaration. Här finns också ett antal frågor som utformats för att kunna användas i uppföljningen av den klamydiahandlingsplan som Socialstyrelsen, på regeringens uppdrag, publicerar under 2009 (studien genomförs första gången 2009 och resultat från denna kommer därmed också att utgöra en baselinjestudie i relation till de insatser som implementeras genom handlingsplanen mot klamydia).

I början av maj 2009 hölls ett seminarium för att fördjupa diskussionen kring enkätens innehåll och kring metod för datainsamling. Vid seminariet var Professor Bente Træen, från Tromsø universitet, Norge, diskutant och granskade enkätformuläret och metodiken för datainsamlingen. Vid seminariet deltog också forskare med erfarenhet från forskningsfältet samt praktiker från olika verksamheter.

Som ett komplement till seminariet har ett antal forskare via remiss granskat enkäten utifrån sina olika kunskapsområden. Enkätfrågorna har under april 2009 dessutom granskats av experter vid Statistiska Centralbyrån (SCB).

Fokusgrupper med ungdomar kommer att hållas under hösten där den digitala enkätens utformning diskuteras.

Datainsamling

Datainsamlingen kommer att ske under senhösten 2009 (oktober/november). Erfarenheter från MSM-enkäterna har visat att en insamlingsperiod på cirka två veckor varit att föredra framför en något längre och att huvuddelen av alla svar inkommit under första delen av den period enkäten legat ute på internet (Tikkanen, 2008). En förklaring till den korta insamlingstiden är att enkäterna har upplevs som angelägna (fokuserat på hiv och säkrare sex) och uppmärksammat erfarenheter inom en relativt osynliggjord grupp (MSM). Det förekommer emellertid att denna typ av enkäter ligger ute under längre tid. För gruppen ungdomar och unga vuxna, som inte på samma sätt som MSM har en sammanbindande gemensam erfarenhetsbakgrund (vid sidan av ålder), bedömer vi att enkäten bör ligga ute under något längre tid. I fallet med Ungdomsbarometern, som nämns ovan, är insamlingsperioden cirka en månad. Vi räknar med att även vår enkät ska ligga ute under en månad. Under denna månad kommer enkäter i båda urvalsgrupperna – det representativa och det självselektade urvalet – att samlas in.

Utifrån erfarenheter från tidigare studier som genomförts på liknande sätt (MSM-enkäterna), kommer forskarna att arbeta med att göra undersökningen känd i målgruppen innan, och under, datainsamlingen. Detta är inte minst viktigt i syfte att främja ett högt deltagande i undersökningen. Forskarna kommer därför att vara synliga i olika media och berätta om den kommande studien. Forskarna kommer dessutom att göra sig kända via de kanaler som används för att nå det självselektade urvalet. Detta kan ske t.ex. genom artiklar på communityts nyhetssida eller att forskarna på andra sätt aktivt kan kommunicera med besökarna/medlemmarna. Tillsammans med den digitala enkäten skall det finnas en introducerande sida och en avslutande sida. På dessa två sidor skall det finnas möjlighet att kontakta forskar-

na. Forskarna vid GU planerar att så mycket som möjligt bevaka datainsamlingen genom att finnas tillgängliga för respondenterna för e-postfrågor och kommunikation i realtid.

Ungdomar möter idag många olika budskap om sexualitet i olika media och deltar också i en rad, mer eller mindre seriösa, enkätundersökningar på nätet. Det är viktigt att nå ut med att denna studie genomförs av en seriös aktör och kommer att få betydelse för olika typer av arbete inom fältet; exempelvis skolans sex- och samlevnadsarbete och ungdomsmottagningarnas arbete.

De respondenter som svarar på hela enkäten kommer att få ett erbjudande om att delta i en tävling. Enligt Lotteriinspektionen är ett arrangemang som avgörs av ett prestationsmoment att betrakta som en tävling. Vi kommer här att be ungdomarna att svara på ett antal tävlingsfrågor (som är kunskapskaraktär och inte kopplad till egna erfarenheter) samt formulera en slogan för ökad kondomanvändning (ett centralt tema i hiv/STI-preventionen och i linje med undersökningens syfte). Eventuellt kan också insända förslag till slogan komma till användning i det kampanjarbete som bedrivs av aktörer inom preventionen (Socialstyrelsen, olika landsting, relevanta frivilligorganisationer och andra). Som vinst kan till exempel en cykel vara aktuellt (tävlingsfrågor samt exakta priser bestäms i nära anslutning till datainsamlingen eftersom vi om möjligt gärna vill ha frågor och priser som ligger ”rätt i tiden”. Vi kommer under hösten att diskutera detta i fokusgrupper med ungdomar). En jury bestående av representanter för Socialstyrelsen, några landsting samt relevanta frivilligorganisationer kommer att utse de vinnande bidragen (ingen lottning kommer att ske utan vinnarna kommer att utses genom en initial selektering av dem som gett rätt svar på tävlingsfrågorna. Dessa går sedan vidare i tävlingen till juryn som bedömer den slogan man lämnat). Om man väljer att delta i den ovan beskrivna tävlingen, betyder det att man behöver meddela namn och adressuppgifter till den aktör som samlar in data för studien. Ingen koppling görs till enkätsvaren som lämnas. Det kommer att vara en mycket tydlig gräns mellan själva enkäten och erbjudandet att delta i tävlingen. Efter den sista frågan i enkäten ligger en så kallad tacksida där respondenten tackas samt får information om att enkätfyllandet nu är avslutat. På samma sida finns en länk till en webbsida där tävlingen beskrivs.

Planerad analys

De statistiska analyserna utförs med hjälp av dataprogrammet SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). Resultaten kommer delvis att redovisas i form av enkla uppställningar av typen frekvenstabeller och korstabuleringar.

Enkla korstabeller räcker ofta långt för att visa på intressanta likheter och skillnader i ett datamaterial. Emellertid behövs andra statistiska analysmetoder för att finna eventuella samband mellan variabler i materialet. Analysmetoder såsom linjär och logistisk regressionsanalys kommer att användas för att förklara eller predicera utfallet på centrala variabler som är viktiga i planeringen av framtida preventiva insatser. Centrala variabler är dels variabler som beskriver ett risktagande, dels variabler som visar så kallade skyddsfaktorer. Ett exempel på det senare är kondomanvändning. Kondomanvändningen mäts genom frågor om första gången och det senaste tillfället man hade vaginala eller anala samlag. Genom regressionanalys kan vi se vilka variabler som kan predicera⁶ kondomanvändning (t.ex. typ av partner, bruk av alkohol eller tidigare erfarenheter av kondomanvändning), eller beskriva de personer som använde kondom vid första eller senaste samlaget (t.ex. utifrån sociala och demografiska aspekter,

---

⁶ Att en variabel predicerar utfallet på en annan variabel behöver inte nödvändigtvis innebära kausalitet. Den predicerande variabeln kan dock användas i en analys för att utröna om det finns mellanliggande faktorer som inverkar.

kunskaper när det gäller hiv och andra STI). När det gäller så kallade riskvariabler finns det ett antal frågor i enkäten som direkt mäter risktagande (erfarenhet av oskyddat vaginalt och/eller analt samlag vid det senaste sextillfället, antal partner man haft oskyddade vaginala och/eller anala samlag med under de senaste 12 månaderna samt erfarenheter av STI under de senaste 12 månaderna). Dessutom kan ytterligare riskvariabler konstrueras utifrån redan befintliga variabler (t.ex. de som vid det senaste sextillfället hade ett oskyddat vaginalt och/eller analt samlag med en partner som man inte diskuterat sexuella risker med eller de som haft oskyddade vaginala och/eller anala samlag med ett större antal partner under de senaste 12 månaderna). Analyser av dessa riskvariabler visar om det finns undergrupper bland ungdomar och unga vuxna som har särskilda behov av intensifierade hälsofrämjande insatser. Liksom i fallet med kondom användningen kan vi även här genom regressionanalyser finna variabler som kan predicera risktagaren eller risktagandet.

Datamaterialet ger dessutom möjlighet till regionala analyser samt analyser utifrån olika andra typer av bakgrundsvariabler (t.ex. unga vuxna i Skåne eller ungdomar som invandrat till Sverige). Datamaterialet kan därför komma att brytas ned till mindre specifika dataset för att användas vid fördjupade analyser, till exempel för att möta behov hos regionala aktörer.

Etiska frågor

Forskningsplanen kommer att granskas av Etikprövningsnämnden i Göteborg under våren/sommaren 2009.

Respondenternas deltagande i studien bygger på principen om informerat samtycke. Information om studien, inkluderande information om anonymitetsskydd, sekretess etc., kommer att finnas i det brev som skickas hem till dem som ingår i det representativa urvalet och i ett dokument som alla presumtiva internetrespondenter passerar då de öppnar enkätformuläret på internet. De personer som samtycker till att delta i studien, gör detta genom att besvara enkäten och skicka den digitalt till forskarna.

Under den period som datainsamlingen sker, kommer det att finnas möjlighet att kontakta forskarna via e-post. Forskarna kommer i möjligaste mån att finnas tillgängliga för respondenterna för e-postfrågor och kommunikation i realtid. Kommunikation via e-post kan ske när som helst under dygnet. Kommunikation i realtid kommer att vara möjlig under i följebrevet specificerade tider dagligen (ungefär fyra timmar varje dag under eftermiddag/kväll) under insamlingsperioden.

Vi vet att undersökningar som rör sexualitet hos en del respondenter kan väcka tankar och känslor som man behöver bearbeta tillsammans med någon utomstående. I undersökningen kommer därför att finnas hänvisningar till professionella rådgivare i form av skolhälsovård, ungdomsmottagningar, psykiatriska mottagningar men även till frivilligorganisationer som RFSU, RFSL och Noaks Ark. En fördel i sammanhanget är att forskarna i projektet är utbildade beteendevetare som i tidigare yrkesverksamhet varit verksamma som kurator på ungdomsmottagning samt inom socialtjänsten. De respondenter som väljer att kontakta forskarna kommer alltså att få ett psykosocialt professionellt bemötande samt kunna få goda råd om var de kan söka vidare hjälp i de fall detta är aktuellt.

I studier, riktade till unga människor, om känsliga ämnen är diskussionen om obehag för respondenterna ständigt närvarande. I studier om sexualitet har man försökt möta detta genom information om olika typer av mottagningar och organisationer, till vilka man kan vända sig med frågor som kan ha uppstått i samband med att man besvarat frågor i exempelvis en enkät. Det har emellertid inte funnits mycket kunskap om i vilken utsträckning respondenterna verk-

ligen upplever enkäter om intima frågor som obehagliga. I en nyligen framlagd doktorsavhandling vid Lunds universitet, har emellertid denna fråga särskilt studerats (Priebe 2009). Den aktuella studien behandlade ett extra känsligt område inom sexualitetsforskningen, nämligen sexuell exploatering, erfarenheter av övergrepp och av att ha sålt respektive köpt sexuella tjänster. Vid en jämförelse med enkäten för UngKAB09, innehöll således denna studie ett betydligt större antal frågor av extra känslig karaktär. Studien riktades till elever i gymnasiets årskurs III. I slutet av det enkätformulär som användes, ställdes frågor om respondenternas upplevelse av att besvara formuläret.

Resultatet visade att en klar majoritet *inte* uppfattat frågorna som obehagliga. På frågan om frågorna upplevts som obehagliga, valde 80 procent av respondenterna svarsalternativ 1–3 på en skala där 1 motsvarar ”instämmer inte alls” och 5 ”instämmer helt och hållet”. I påståendet ”Jag tycker inte att man skall ställa sådana frågor till folk” valde 90 procent svarsalternativ 1–3 på samma skala. Vid en analys av eventuella skillnader mellan olika respondenter, visade det sig att personer som någon gång utsatts för övergrepp och bland sexuellt oerfarna respondenter, var det något fler som upplevt frågorna som obehagliga. Skillnaderna var dock relativt små.

Relevans/slutsatser för UngKAB09: En absolut majoritet av respondenter i årskurs III på gymnasiet, upplevde inte obehag av att besvara en enkät med känsliga frågor om sexualitet (övergrepp, exploatering, köpa/sälja sex). Personer som varit utsatta för övergrepp kan uppleva frågor om sexualitet som mer obehagliga än andra respondenter gör. I UngKAB09 är dock huvudsyftet inte att studera övergrepp och det finns i enkätformuläret endast en fråga om erfarenhet av övergrepp och en fråga om erfarenhet av att ha sålt/köpt sex. Sexuellt oerfarna personer kan uppleva frågor om sexualitet som mer obehagliga än mer erfarna respondenter. Enkätformuläret för UngKAB09 är digitalt och erfarenhetsbaserat. Detta innebär att sexuellt oerfarna respondenter kommer att slussas förbi alla frågor som handlar om sexuella erfarenheter som de ännu inte hunnit göra.

De insamlade uppgifterna avser känsliga områden såsom sexuella handlingar och hälsa och höga krav ställs därför på konfidentialitet under insamlingen, behandlingen och presentationen av forskningsmaterialet. De personer som deltar i undersökningen får information om projektets syfte antingen via det brev som sänds hem till personer i det representativa urvalet, eller (för det självselekterade urvalet) genom en förstasida, vilken man måste passera innan man får tillgång till själva enkätformuläret.

Respondenterna i det representativa urvalet kommer att få en personlig inloggningskod. Detta är nödvändigt för att kunna se vilka som besvarat enkäten och för att kunna skicka ut påminnelsebrev. Dessa uppgifter kommer endast att vara kända för den aktör som ombesörjer själva datainsamlandet, som förbinder sig till sekretess avseende dessa uppgifter. Listor med koppling mellan koder och respondenterna kommer att förvaras på ett säkert sätt i datafångstleverantörens intranät. Varken respondentens namn eller personnummer kommer att finnas lagrad på någon server som kan nås via Internet. Efter att datainsamlingen är avslutad kommer dessa kodningslistor att raderas. Efter att datainsamlingen slutförts, lämnar den externa aktören ifrån sig samtliga data till forskarna vid Göteborgs universitet.

När det gäller dessa tillfälliga kodningslistor har anmälan om behandling av personuppgift för forsknings- och statistikändamål enligt Personuppgiftslagen (1998:204) gjorts till universitetets jurist Kristina Ullgren.

Två omständigheter kan få respondenter att själva välja att bryta sin anonymitet:

- Om man väljer att delta i den ovan beskrivna tävlingen, betyder det att man behöver meddela namn och adressuppgifter till den aktör som samlar in data för studien. Detta är dock möjligt att genomföra så att identitetsuppgifter kopplas endast till att en enkät har inlämnats, men utan att det går att identifiera vilket enkätsvar som lämnats av en viss individ.
- Erfarenheter från tidigare studier inom området har visat att en del respondenter gärna vill bli kontaktade för information eller erbjudande om att ytterligare delta i studien. Kontakt kommer också att kunna upprättas mellan forskare och respondenter i de fall respondenterna så önskar. Inte heller i dessa fall kommer någon koppling att göras mellan ett visst enkätsvar och en viss individ.

Om de svarande anger namn eller annan identifikation på enkäten avidentifieras dessa svar då de analyseras. Ingen e-postadress finns med på enkätsvaren, eftersom svaren behandlas av en dataformulärhanterare.

Efter det att undersökningen är avslutad kommer ställning att tas till om ansökan om gallring av materialet skall ske. Om gallring av materialet inte kommer att ske skall materialet förvaras på CD-skiva eller liknande i ett säkerhetsarkiv där obehöriga ej kan komma åt materialet. De pappersenkäter som samlas in (genom det sista påminnelsebrevet) kommer att förvaras i ett säkerhetsarkiv där obehöriga ej kan komma åt materialet.

Fördjupningsstudier

Kommande analyser av datamaterialet kommer med all säkerhet innebära ett flertal iakttagelser som visar på behov av fördjupade studier. Det är vår förhoppning att resultaten ska generera nya, intressanta frågeställningar, vilka sedan kan utforskas närmare. Detta kan ske antingen i kompletterande studier av kvalitativ eller kvantitativ karaktär, och/eller i en utveckling av huvudstudien vid nästa tillfälle denna genomförs (år 2013 enligt planering).

Kunskapsspridning och publicering

Studien är initierad och finansierad av Socialstyrelsens enhet för hiv-prevention. De första resultaten från studien, vilka beräknas vara klara i december 2009, kommer att användas för Sveriges rapportering till FN (enligt UNGASS-deklarationen) i mars 2010. Därefter kommer en mer omfattande, vetenskaplig rapport att skrivas under 2010. I planeringen ligger också att utifrån insamlade data producera fördjupande vetenskapliga artiklar för internationell publicering. Svensk forskning inom området har inte tidigare nått någon större internationell spridning, varför detta är ett angeläget utvecklingsområde. I arbetet med fördjupande artiklar kommer ytterligare forskare att involveras.

Det är viktigt att de kunskaper och fakta som undersökningen genererat får en bred och förhållandevis snabb spridning. Detta kommer att ske på olika sätt till olika aktörer. Vi ser tre huvudsakliga grupper som kan ha intresse av resultaten:

- Ungdomar och unga vuxna/allmänheten. Till denna grupp kommer resultat att spridas via olika media, bland annat via Socialstyrelsens olika informationskanaler (hemsida och webbportal). På detta sätt kommer det också att vara möjligt för dem som deltagit i undersökningen, att ta del av resultaten (respondenterna kommer, i samband med att de besvarar enkäten, att få reda på var de kan få information om resultaten). Information direkt till ungdomar och unga vuxna bidrar till ökad kunskap, vilket i sig kan ha preventiva effekter. Denna information måste naturligtvis kombineras med andra typer av insatser, men utgör en pusselbit i det generella preventiva arbetet.

- Olika aktörer inom preventivt arbete avseende hiv/STI samt oönskade graviditeter, liksom aktörer inom ett bredare fält; skola, ungdomsmottagningar, fritidsverksamheter, frivilligorganisationer med flera. Till dessa grupper kommer resultat från studien att spridas genom svenska och internationella vetenskapliga publikationer och konferenser. Här finns också befintliga kontakter mellan Socialstyrelsen och representanter från landsting, kommuner och frivilligorganisationer, genom vilka information kommer att kunna förmedlas.
- Forskarsamhället. Forskare med intresse för såväl sexualitetsforskning som för forskningsmetod kan antas vara intresserade av studiens resultat. Till dessa grupper sprids resultat dels genom svenska och internationella vetenskapliga publikationer och konferenser, dels genom att de deltagande forskarna, och andra inbjudna forskare, producerar vetenskapliga artiklar utifrån materialet. Detta sker utanför projektets budget.

Undersökningen genomförs inom ramen för Göteborgs universitet, med medel från Socialstyrelsen. De exakta formerna för publikation kommer att diskuteras fram i samarbete mellan de två organisationerna. Den övergripande målsättningen är dock att nå ut så brett som möjligt med de erhållna resultaten.

Referenser

- Abelsson, J. & Hulusjö A. (2008). *I sexualitetens gränstrakter: en studie av ungdomar i Göteborg med omnejd som säljer och byter sexuella tjänster*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Catania, J., Turner, H., Pierce R.C. et al. (1993). Response Bias in Surveys of AIDS-Related Sexual Behavior. Publicerad i Ostrow DG, Kessler RC (red.). *Methodological Issues in AIDS Behavioral Research*. New York: Plenum Press.
- Daneback, K. (2008) *Webbenkäter som datafångstteknik*. Arbetsrapport till Socialstyrelsen. Stockholm: Socialstyrelsen. Under publicering.
- Edgardh, K. (2001). *Adolescent sexuality and sexual abuse. A Swedish perspective*. Akademisk avhandling. Stockholm: Karolinska Institutet.
- Edgardh, K. (2002). Sexual behaviour in a low-income high school setting in Stockholm, *International Journal of STD & AIDS*, 13, 160-167.
- Forsberg, M. (2000). *Ungdomar och sexualitet : en kunskapsöversikt år 2000*. FHI 2000:15. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Forsberg, M. (2005). *Brunetter och Blondiner. Om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Akademisk avhandling. Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete.
- Forsberg, M. (2006). *Ungdomar och sexualitet : en forskningsöversikt år 2005*. FHI 2006:18. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Haavio-Mannila, E. & Kontula, O. (2003). *Sexual Trends in the Baltic Sea Area Report D 41/2003*, Helsinki: The Population Research Institute Väestöliitto, The Family Federation of Finland.
- Hammarén, N. & Johansson, T. (2001). *Ungdom och sexualitet i gränslandet. Delrapport I: Ung och kåt? Om ungdomars sexuella berättelser*. Behavioural sciences, Technical Report, Högskolan i Skövde. Skövde.
- Hammarén, N. & Johansson, T. (2002). *Könsordning eller könsoordning? Ungdomens sexuella landskap*. Centrum för kulturstudier/Forum för studier av samtidskultur. Rapport nr 2. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Herlitz, C. (2008). *HIV och Aids i Sverige : kunskaper, attityder och beteenden hos allmänheten 1987-2007*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Johnson, AM. et al (2001). Sexual behaviour in Britain: partnerships, practices, and HIV risk behaviours *The Lancet*, Vol 358, December 1, 2001.
- Knudsen, LB.(2006). *Ung2006 15-24-åriges seksualitet - viden, holdninger og adfaerd*. Köpenhamn: Sundhedsstyrelsen.
- Lewin, B., Fugl-Meyer, K., Helmius, G., Lalos, A., Månsson, S-A. (1998). *Sex i Sverige – om sexuallivet i Sverige 1996*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Löfgren-Mårtenson, C. & Månsson, S-A. (2006) ”Sex överallt, typ?!” *Om unga och pornografi*. Stockholm: Gothia.
- Månsson, S-A., Daneback, K., Tikkanen, R., Löfgren-Mårtenson, L. (2003). *Kärlek och sex på internet*. Nätsexprojektet 2003:1, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Pedersen, W. & Samuelsen, SO. (2003). Nye mønstre av seksualadferd blant ungdom. *Norske Legeforening nr 21*, 123.
- Priebe, G. (2009). *Adolescents' experiences of sexual abuse : prevalence, abuse characteristics, disclosure, health and ethical aspects*. Akademisk avhandling. Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri. Lunds universitet.
- Ross, M.W., Tikkanen, R., Månsson, S-A. (2000). Differences between Internet Samples and Conventional Samples of Men who have Sex with Men: Implications for Research and HIV Interventions. *Social Science and Medicine*, 47, 749-758.
- Siegel, K., Krauss, B.J. & Karus, D. (1994). Reporting recent sexual practices: gay men's disclosure of HIV risk by questionnaire and interview. *Archives of Sexual Behavior*, 23, 217-30.
- Smittskyddsinstitutet (2007). *EPI-aktuellt, vol 6*, nr 28-31 (2 augusti 2007).

- Svedin, C-G. & Priebe, G. (2004). Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter. Avsnitt: *Sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar*. Bilaga 3. I: Sexuell exploatering av barn i Sverige. SOU 2004:71.
- Tikkanen, R. (2008). *Person, relation och situation. Riskhandlingar, hivtest och preventiva behov bland män som har sex med män*. FoU-rapport 2008:1 Hälsa och samhälle. Malmö högskola.
- Tikkanen, R. (2003). *Risky Business? En sociosexuell studie av män som har sex med män*. Akademisk avhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.
- Tikkanen, R. & Månsson, S-A. (1999). *Förhandlad säkerhet och kalkylerade risker*. Göteborgs Universitet: Institutionen för socialt arbete. Skriftserien.
- Tikkanen, R. & Ross M.W. (2000) Looking for Sexual Compatibility: Experiences among Swedish men in visiting Internet gay chat rooms. *CyberPsychology and Behavior*, 3, 605-616.
- Træen, B., Stigum, H., & Magnus, P. (2003). *Rapport fra seksualvaneundersøkelsene i 1987, 1992, 1997 og 2002* Nasjonalt folkehelseinstitutt, Divisjon for epidemiologi.
- Træen, B. & Samuelsen, SO. (2007). Sweet 16 and never been kissed? Experiences from a longitudinal Norwegian study. *Electronic Journal of Human Sexuality*, Vol 10, april 3, 2007.
- Zetterberg, H. (1969). *Om sexuallivet i Sverige. Värderingar, normer, beteenden i sociologisk tolkning*. Stockholm: SOU 1969:2